

URSZULA RODZIK-RŻYSKO (Lublin), TOMASZ OŹÓG (Lublin)

ROLA WSPÓLNOT L'ARCHE W ŻYCIU I ROZWOJU OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH UMYSŁOWO

WPROWADZENIE

Stworzone przez Jeana Vaniera i jego współpracowników wspólnoty l'Arche są tym rodzajem społecznego środowiska, które w swoim bogactwie i swojej głębi stwarza wyjątkowo pozytywną szansę rozwoju człowieka. Inspiracją życia tych wspólnot jest Ewangelia, a szczególnie Kazanie na Górze. Ich centrum stanowią mężczyźni i kobiety z umysłowym upośledzeniem. Styl życia tych wspólnot wyznaczany jest przez ich potrzeby i oczekiwania. Towarzyszą im tzw. asystenci – ludzie, którzy chcą dzielić swoje życie z niepełnosprawnymi, oraz specjaliści – lekarze, psycholodzy, a także rodzice upośledzonych i sąsiedzi¹.

L'Arche są przede wszystkim wspólnotami życia. Niektóre z nich to także wspólnoty pracy, posiadające warsztaty, wytwarzające różne rzeczy i uczące zawodu. Istnieją również wspólnoty rolne prowadzące farmy².

Liczba osób tworzących wspólnotę wynosi od 3–4 do 20. W "ogniskach" dąży się do tego, aby liczba niepełnosprawnych i asystentów była równa. W warsztatach proporcja ta wynosi: jedna osoba zdrowa, trzy niepełnosprawne³.

Wspólnoty l'Arche są traktowane przez Jeana Vanier'a jako nowy sposób życia w świecie zdominowanym przez kult rozumu i techniki. Na pierwszym miejscu stawia się w nich wartości duchowe. W kontaktach międzyludzkich liczy się wrażliwość, umiejętność słuchania i dzielenia się. Terapia stosowana w l'Arche polega na byciu z osobą niepełnosprawną, a nie robieniu czegoś za nią lub dla niej. Stosunek ten zakłada równość obu stron, ich dialog i współdziałanie. Jest to relacja, która służy wszystkim – stymuluje rozwój jednych i drugich. Wspólnoty l'Arche są "miejscem rozwoju". Intencją podjętych rozważań jest prezenta-

¹ *Karta wspólnot l'Arche*, [W:] J. Vanier, *Wspólnota. Wybór pism*. Warszawa 1985 s. 237.

² J. Krupska, *Wstęp*, [W:] Vanier, *Wspólnota* s. 4.

³ Tamże.

cja wspólnoty l'Arche jako środowiska rozwoju osób niepełnosprawnych umysłowo.

WSPÓLNOTA JAKO "MIEJSCE ROZWOJU"

Życie we wspólnocie stanowi dla osoby z upośledzeniem umysłowym podstawową szansę rozwoju. Do l'Arche przybywają ludzie nie akceptowani przez swoje rodziny, żyjący dotąd w zakładach psychiatrycznych, domach opieki społecznej i szpitalach. Mają oni zwykle "rozbity obraz siebie", nie nawiązują kontaktu z otoczeniem, są nieufne i agresywne. Wspólnoty J. Vaniera jako podstawowy cel swojego istnienia i działania stawiają sobie "uzdrowienie" tych osób.

Według *Małego słownika teologicznego* K. Rahnera i H. Vorgrimlera "wspólnota" oznacza ogólnie jedność wielu bytów osobowych. Jedność ta konstytuuje się na podstawie określonych relacji osobowych (osobowa komunikacja, stosunki prawne, bliskość przestrzenno-czasowa). Z filozoficznego punktu widzenia źródłem wspólnoty jest człowiek, który przez doświadczenie współbycia z innymi ludźmi może osiągnąć spełnienie siebie. Rozwój "ja" osobowego i rozwój wspólnoty są wprost proporcjonalne⁴.

Vanier używa terminu "wspólnota" w znaczeniu wąskim. Wtedy termin ten "ogranicza się głównie do ugrupowań ludzi, którzy opuścili swoje dotychczasowe miejsce przebywania, aby zamieszkać pod jednym dachem z innymi, tworzyć pomiędzy sobą relacje międzyosobowe, żyć i pracować według nowej wizji osoby ludzkiej oraz jej stosunków z bliźnimi i z Bogiem"⁵.

Stałymi elementami wspólnoty jako grupy osób są: bezpośrednio ("twarzą w twarz") relacje osobowe i fakt wspólnego nastawienia na jakiś cel. Te dwa czynniki J. Vanier wymienia jako najważniejsze. W definicji grupy sformułowanej przez A. P. Hare'a wśród cech charakteryzujących grupę wyróżnia się ponadto normy i strukturę⁶. Te elementy stanowią również części składowe wspólnoty. Dalsze rozważania będą poświęcone wpływowi wymienionych wyżej składników na rozwój osoby z upośledzeniem umysłowym.

"Osoba bytując i działając wspólnie z innymi spełnia siebie"⁷. We wspólnocie ludzkiej mamy do czynienia ze szczególnym rodzajem bytowania i działania. Relacje zachodzące między członkami wspólnoty są nie tylko relacjami zewnętrznymi i przedmiotowymi. Przede wszystkim są one przeżywane przez osoby jako relacje więzi i jedności. Powstają przez wspólne bytowanie i działanie odnoszące

⁴ K. R a c h n e r, H. V o r g r i m l e r, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1985 s. 554.

⁵ J. V a n i e r, *Wspólnota miejscem radości i przebaczenia*, Paryż 1985 s. 16.

⁶ S. M i k a, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984 s. 332.

⁷ K. W o j t y ł a, *Osoba i czyn*, Kraków 1969 s. 301.

się do jakiejś przyjętej i akceptowanej wartości⁸. Relacje takie mają miejsce niezależnie od poznania i decyzji. Jedynym ich uzasadnieniem jest miłość, rodząca się z wzajemnej akceptacji i współodpowiedzialności.

W l'Arche chodzi o to, aby poprzez kontakt osobowy, wyrażający się w prostych gestach, uśmiechu, umiejętności słuchania, patrzenia, uświadomić człowiekowi upośledzonemu jego osobową wartość i sens życia. Kiedy podejmie on zgodę na własny rozwój, zostanie osiągnięty cel istnienia wspólnoty. Każda wspólnota l'Arche dąży do tego, aby być miejscem, gdzie człowiek może się rozwijać w swojej odmienności. Jest to nadrzędny cel wspólnoty, któremu podporządkowane są cele szczegółowe, realizowane w codziennym życiu. W psychologii społecznej twierdzi się, że cel grupowy ściśle wiąże się z interakcją między członkami grupy i powstaje w wyniku tej interakcji. Istnienie celu jest niezwykle ważne zarówno dla funkcjonowania grupy jako całości, jak i dla funkcjonowania jej poszczególnych członków⁹. J. Vanier mówi, że "nie wystarczy wola życia razem. Jeżeli pragnie się trwałości tego życia, należy wiedzieć, czego się chce razem dokonać i czym się chce być"¹⁰. Cel jest tym elementem, który pomaga w zjednoczeniu członków wspólnoty i w ten sposób pozwala jej istnieć. Osobom upośledzonym umysłowo świadomość wspólnego celu pomaga w wyjściu na zewnątrz, przekroczeniu własnych problemów i cierpienia. Przez to czują się one wartościowe i potrzebne, a także przekonane o wartości innych ludzi. Cel jest także źródłem pozytywnych nastawień, miłości, poczucia przynależności do wspólnoty.

Życie we wspólnocie podlega pewnym prawom, spośród których najważniejsze jest prawo miłości. Stanowi ono także najważniejszą zasadę wychowawczą. Podobnie jak w przypadku celu normy grupowe również tworzą się w wyniku interakcji między członkami danej grupy. Jeżeli między członkami wspólnoty nie jest zachowana osobowa relacja miłości, stosunki między nimi opierają się zwykle na relacjach rzeczowych¹¹. Osobowa relacja miłości opiera się na bezwarunkowej akceptacji siebie, wraz ze swoimi słabościami, a także akceptacji innych ludzi. Tylko w rodzinie akceptacja należy się osobie niejako "z natury". We wszystkich innych wspólnotach dokonuje się ona poprzez własną decyzję. Według J. Vaniera "tylko wtedy stosunki między osobami pozostają autentyczne i trwałe, gdy opierają się na zaakceptowaniu słabości, na przebaczeniu i na nadziei rozwoju"¹².

⁸ J. G a ł k o w s k i, *O podmiotowym charakterze wspólnoty w ujęciu kardynała K. Wojtyły*, "Zeszyty Naukowe KUL" 1983 z. 4 s. 5–7.

⁹ M i k a, jw. s. 354–367.

¹⁰ V a n i e r, *Wspólnota miejscem*, s. 25.

¹¹ T. P ł u ż a ń s k i, *Emmanuel Mounier – twórca personalizmu*, [W:] *Filozofia współczesna*, red. Z. Kuderowicz, t. 1, Warszawa 1983 s. 335.

¹² V a n i e r, *Wspólnota* s. 31.

W l'Arche dąży się do tego, aby każda osoba czuła się na swoim miejscu i wiedziała, że jest niezastąpiona, bo stanowi niepodważalną wartość. J. Vanier mówi, że każda osoba posiada dar, który musi w ciągu życia odkryć w sobie i rozwijać. Każdy znajduje swoje miejsce we wspólnocie zgodnie ze swym darem. Może to być dar wierności, zachwyty, dar słowa, modlitwy czy inny. Osobom umysłowo upośledzonym często potrzebna jest pomoc w odkryciu ich darów. Wspólnota zaczyna istnieć wtedy, gdy każdy stara się przyjąć wszystkich innych takimi, jakimi są. Wtedy każdy może czuć się wolny i rozwijać swoje zdolności – dary¹³.

Vanier porównuje wspólnotę, odwołując się do Pierwszego Listu św. Pawła do Koryntian (12, 12–28), do ciała, w którym każdy element jest odrębną całością, niezastąpioną, spełniającą określone zadanie, a jednocześnie należącą do jednego organizmu. Zwraca także uwagę na to, że "raczej nawet niezbędne są dla ciała te członki, które uchodzą za słabsze" (1 Kor 12, 22). J. Vanier mówi, że słabość tkwi w samym sercu wspólnoty. W l'Arche potrzebny jest każdy ze swoim darem, szczególnie człowiek umysłowo niepełnosprawny. Jeżeli osoba upośledzona odczuje swą przynależność do wspólnoty, zyskuje równocześnie szansę własnego rozwoju¹⁴.

Do ruchu l'Arche należą ludzie o różnych charakterach, przyzwyczajeniach, ludzie różnej płci, wieku, różnych narodowości i religii. Wśród takiej różnorodności osób konieczne jest stopniowe poznawanie siebie, cierpliwość w słuchaniu drugiego człowieka, akceptacja wad i słabości zarówno własnych, jak i innych ludzi. Z codziennego przebaczenia i akceptacji rodzi się zaufanie do siebie. Osoba z upośledzeniem umysłowym, odrzucona przez najbliższych i społeczeństwo, potrzebuje długiego czasu, aby mogła zaufać temu, kto chce ofiarować jej pomoc. Najpierw musi zaufać sobie, odkryć, że inni jej ufają i wiążą z nią nadzieje. W tym momencie bardzo ważna jest wierność w "byciu z nią". Miłość, przebaczenie, zaufanie i wierność to cztery podstawowe zasady postępowania a zarazem obowiązujące w l'Arche zasady wychowania. Pozwalają one osobom upośledzonym odkryć w sobie możliwości rozwoju i tajemnicę własnego człowieczeństwa. Stanowią charakterystyczny rys wspólnot l'Arche, ale także i innych wspólnot ludzkich.

Wspólnota jako grupa osób połączonych szczególnym rodzajem więzi oraz istniejąca dzięki określonej celowi i normom, jest swoistym źródłem wpływu społecznego o charakterze wychowawczym. Jej rola jest szczególnie ważna w sytuacji osoby z upośledzeniem umysłowym, pozbawionej od dzieciństwa rodziców i rodzinnego domu. Odwołując się do kategorii proponowanych przez teorię wy-

¹³ Tamże s. 52–56.

¹⁴ Tamże s. 42.

chowania, we wspólnotach l'Arche stosowane są przede wszystkim metody wpływu sytuacyjnego¹⁵. Są to metody wychowania poprzez pracę, modlitwę, spotkanie i świętowanie. Podstawową rolę odgrywa w tej dziedzinie "wspólnota domu".

WSPÓLNOTA DOMU

Vanier pisze: "[...] istota ludzka potrzebuje środowiska pracy i środowiska rodzinnego. Praca pozwala na wykorzystanie zdolności umysłowych i manualnych do dobrego i użytecznego działania. Rodzina lub wspólnota to miejsce, w którym rozwija się serce. Jest to home – dom... Home to coś więcej niż mury domu. To miejsce, w którym człowiek czuje się «u siebie», a więc także przestrzeń dla życia prywatnego, bezpieczna przystań, odprężenie i przyjaźń"¹⁶. Dom w l'Arche stanowi miejsce, gdzie mogą żyć razem osoby upośledzone i "normalne", tworząc między sobą relacje osobowe podobne do naturalnych relacji w rodzinie. Bycie w takim miejscu jest szczególnie ważne dla osób upośledzonych. Mogą mówić o nim: "mój dom", "w moim domu", "moje biurko", "moje łóżko" etc. Wypowiadając te słowa, osoby niepełnosprawne potwierdzają swoją tożsamość. Mają możliwość wyodrębnienia siebie i tego, co "moje" w otoczeniu, doświadczenia prywatności i intymności własnego domu. Poczucie "niczyjności" powoduje brak szacunku do świata przedmiotów i osób, brak poczucia własnej wartości, kształtuje postawę egoistyczną.

We wspólnocie dzień zaczyna się pobudką o jednakowej porze, następnie jest wspólne przygotowywanie i spożywanie posiłku, wyjście do pracy, powrót, obiad, czas wolny, wieczorne spotkanie, modlitwa i kolacja. Taki sposób życia może wydawać się monotony. J. Vanier mówi: "jeden ze znaków pulsującego życia wspólnoty można wyczytać z charakteru codziennego otoczenia: czystość, urządzenie, sposób rozmieszczenia kwiatów, posiłki i wiele innych konkretnych elementów, które odzwierciedlają cechy osób tworzących wspólnotę..."¹⁷

Bardzo ważnym elementem domowego życia są posiłki. Stanowią one okazję do dzielenia się nie tylko pożywieniem ale także radością. Posiłek jest porą, kiedy radość ze spożywania łączy się z radością spotkania. Pożywienie pozwala zachować życie biologiczne, wspólne jedzenie jest więc jakby zaproszeniem do wspólnego życia¹⁸. W czasie posiłku l'Arche ważne jest to, aby każda osoba spotkała się ze wszystkimi innymi, chociażby przez jedno słowo, prosty gest, uśmiech. Wtedy także jest czas na luźną rozmowę, wymianę myśli, słuchanie i

¹⁵ H. M u s z y ń s k i, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1981 s. 319.

¹⁶ J. V a n i e r, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich do życia w prawdziwej miłości*, Kraków 1987 s. 98.

¹⁷ V a n i e r, *Wspólnota miejscem* s. 251.

¹⁸ M. B r a u n - G a ł k o w s k a, *Psychologia domowa*, Olsztyn 1985 s. 142.

poznawanie. J. Vanier podkreśla, że związek posiłku z miłością zaczyna się już od najwcześniejszego dzieciństwa, kiedy matka karmi swoje dziecko i przez to daje wyraz miłości. Posiłek spożywany samotnie jest czynnością smutną, natomiast we wspólnocie, w otoczeniu osób życzliwych, jest okazją do radości, dzielenia się i spotkania¹⁹.

Spotkanie stanowi odrębny, charakterystyczny element w codziennym planie dnia wspólnoty l'Arche. Jeżeli jest to wspólnota mała, kontakty osobiste są częste. W przypadku, gdy wspólnota coraz bardziej się powiększa, wyznacza się czas i miejsce stałych spotkań. M. Braun-Gałkowska określa spotkanie jako kontakt "twarzą w twarz", czyli bezpośredni kontakt osobowy z drugim człowiekiem. Najważniejszym warunkiem spotkania według niej jest skoncentrowanie się na drugiej osobie, umiejętność wysłuchania jej²⁰. Używając terminu "spotkanie" J. Vanier zawiera w nim przede wszystkim dzielenie się swoimi problemami, radością i cierpieniem z drugim człowiekiem. W l'Arche znane są różne rodzaje spotkań ze względu na czas, okazję, poruszane problemy etc. Bardzo popularne są tzw. spotkania wieczorne. Są one pewną formą podsumowania dnia, tygodnia czy miesiąca. Wtedy każdy może opowiedzieć o swoich sukcesach, porażkach, czyta się listy od przyjaciół, końcowym momentem tego spotkania jest modlitwa. Inny rodzaj spotkania to tzw. święte spotkanie. Zaczyna się ono modlitwą, potem każdy mówi o tym, czym żyje, co go denerwuje, cieszy; wypowiedzi mają charakter rozmowy. Dla osób upośledzonych umysłowo taka forma spotkania jest szczególnie cenna. Wypowiedzenie swoich stanów uczuciowych przynosi im ulgę i wyzwolenie, czasem rozwiązanie osobistych problemów. Po skończonym spotkaniu nigdy nie wraca się do tego, co zostało powiedziane²¹.

Każde spotkanie jest swego rodzaju terapią. Każde stanowi także szansę rozwoju. Mówienie o swoich zaletach i słabościach sprawia, że człowiek poznaje siebie, staje się dojrzały, zwiększa możliwości kierowania swoim zachowaniem. Mówienie tylko o zaletach stwarza dystans, dzielenie się słabościami prowadzi do jedności między członkami wspólnoty. Pozwala także osobom upośledzonym odkryć w sobie nie tylko słabość, ale również własną godność i zdolność do robienia rzeczy pięknych i użytecznych.

WSPÓLNOTA PRACY

Obok posiłków i spotkań praca stanowi jeden z najważniejszych elementów życia w l'Arche. Praca jest nie tylko szansą, ale przede wszystkim warunkiem

¹⁹ Vanier, *Wspólnota miejscem* s. 273.

²⁰ Braun-Gałkowska, jw. s. 141.

²¹ Vanier, *Wspólnota* s. 273.

rozwoju człowieka. Według Jana Pawła II człowiek jako osoba jest podmiotem pracy. Praca nie jest tylko czynnikiem terapeutycznym, ale jest przede wszystkim spełnieniem osobowego powołania i środkiem do samorealizacji²².

Z psychologicznego punktu widzenia każdy człowiek ma potrzebę poznawania i zmieniania otoczenia. Także osoba z upośledzeniem umysłowym, jeżeli wychowana jest tak, że nie ma możliwości planowania, myślenia, używania pamięci, wreszcie działania, nie może się rozwijać. Brak realizacji potrzeby aktywności powoduje, że mogą dominować potrzeby niższe, a energia może być wykorzystana w zachowaniach agresywnych. Pozbawienie człowieka możliwości działania prowadzi do zahamowania rozwoju tzw. ja sprawczego. U człowieka, który nie ma możliwości działania, który nie widzi efektów swojego działania i nie ma wpływu na otoczenie, następuje tzw. upośledzenie wtórne.

W l'Arche poprzez odpowiednie sytuacje wychowawcze: zajęcia indywidualne, wspólną pracę, pomaga się osobie upośledzonej w podjęciu zgody na własny rozwój. Zakłada się, że człowiek musi mieć najpierw pragnienie robienia czegoś, potem dopiero dba się o to, aby mógł on robić coś, co byłoby ważne i pożyteczne dla innych, a jednocześnie piękne.

Spśród różnego rodzaju prac wspólnoty l'Arche stwarzają możliwość pracy rzemieślniczej i chałupniczej. Ta ostatnia polega na okazjonalnej lub regularnej pracy na rzecz przedsiębiorstwa czy fabryki, mieszczących się w najbliższej okolicy. Jest to działalność bardzo prosta, ograniczająca się zwykle do produkcji nieskomplikowanych elementów albo ich montażu. Bardzo popularna w l'Arche jest praca rzemieślnicza. Odbywa się ona w warsztatach tkackich, koszykarskich, tapicerskich, introligatorskich. Czasem połączona ona bywa z wytwórczością artystyczną²³.

Różne formy działania proponowane są również w zakresie prac domowych, począwszy od sprzątnięcia i gotowania, a skończywszy na pracach murarskich, stolarskich, elektrycznych. We wspólnotach wiejskich prowadzi się gospodarstwa rolne, w których uprawia się warzywa, winnice, hoduje bydło. Jeszcze inne formy działania w l'Arche to nauczanie szkolne, uczęszczanie do szkoły życia na terenie wspólnoty²⁴.

Każda osoba może wybrać sobie pracę odpowiedzialną do jej zdolności, potrzeb i możliwości. Należy zaznaczyć, że upośledzeni pracują razem z asystentami. W każdym miejscu pracy istnieje samorząd, do którego każdy może być wybrany. Samorząd decyduje o przestrzeganiu porządku w miejscu pracy, określa jej rodzaj, czas, plan, z każdym osobno ustala wysokość jego zarobków. Samo-

²² J a n P a w e ł II, *Laborem exercens*, Wrocław 1983 s. 22.

²³ *Karta Wspólnot l'Arche* s. 236.

²⁴ B. C l a r k e, *Un pari pour la joie: L'Arche de Jean Vanier*, Montreal 1985 s. 70–71.

rząd pozwala osobom upośledzonym czuć się zdolnymi do pracy na równi z osobami zdrowymi²⁵.

Rola pracy, jej uzdrawiający wpływ, polega przede wszystkim na tym, że pozwala uwierzyć w siebie, nabrać zaufania do swoich możliwości i potwierdzić swoją wartość. Poza tym praca pomaga w wyborze określonej hierarchii wartości, stylu życia, uczy odpowiedzialności za siebie i innych. Poprzez działanie osoba upośledzona umysłowo ćwiczy określone sprawności, usamodzielnia się, poznaje rolę i znaczenie pieniędzy. J. Vanier pisze: "We wspólnotach l'Arche wielu mężczyzn i kobiet upośledzonych umysłowo stara się osiągnąć równowagę właśnie poprzez pracę, aktywność zawodową, która daje im poczucie odpowiedzialności i poczucie godności pracownika. Jeżeli uda im się odkryć własną godność, można mieć nadzieję, że ich serce zostanie uleczone"²⁶.

WSPÓLNOTA MODLITWY

Ponieważ wspólnoty l'Arche są wspólnotami chrześcijańskimi, szczególne miejsce w ich życiu zajmuje modlitwa. Można wyróżnić dwa jej rodzaje: modlitwę wspólną i modlitwę osobistą. J. Vanier podkreśla w wielu miejscach znaczenie jednej i drugiej.

Modlitwa wspólnoty jest bardzo ważnym "pokarmem" potrzebnym dla jej rozwoju. Jest wyrazem miłości i jedności jej członków. Może to być modlitwa głośna lub cicha. Ważne jest, aby była dobrze przygotowana. Jej forma musi być zawsze dostosowana do potrzeb osób najbardziej potrzebujących wsparcia.

W l'Arche przyjmuje się, że osoby z upośledzeniem intelektualnym są tak samo zdolne do modlitwy jak osoby umysłowo sprawne. One także znajdują "swoją własny rytm modlitwy"²⁷. Człowiek z umysłowym upośledzeniem potrzebuje jedynie większego zaangażowania ze strony rodziny, przyjaciół, wspólnoty w jego "nauce modlitwy". Bardzo ważne są środki, dzięki którym osoba jest w stanie lepiej zrozumieć sens modlitwy. Są to w przypadku osób upośledzonych umysłowo: symboliczne gesty, klękanie, znak krzyża, symbole wody, szat, świecy etc. Osoba upośledzona jest nie tyle wrażliwa na słowa, ile na sposób ich wypowiedzienia, mimikę, milczenie, muzykę. Bardzo ważną rolę w nauce modlitwy pełni przykład osób najbliższych, wspólny udział w uroczystościach religijnych, mszy św. Pamięć osób niepełnosprawnych intelektualnie jest tym trwalsza, im głębiej przeżyją jakąś sytuację²⁸.

²⁵ M. P r z e c i s z e w s k i, *Arka czyli korab upośledzonych*, "Ład" 1981 nr 28 s. 6.

²⁶ V a n i e r, *Mężczyznę i niewiastę* s. 98.

²⁷ V a n i e r, *Wspólnota miejscem* s. 162.

²⁸ D. W i l s o n, *Modlitwa i Eucharystia dzieci z upośledzeniem umysłowym*, "Od czasu – do czasu" 1986 nr 3 s. 31–36.

W l'Arche nawet osoby głęboko upośledzone, które pozornie nic nie rozumieją podczas modlitwy i liturgii, są przygotowane do sakramentów: Komunii św. i bierzmowania. J. Vanier podkreśla, że wiara osób upośledzonych jest tajemnicą. Często okazuje się, że osoby te wykazują większą wrażliwość i w naturalny sposób zwracają się ku Bogu w modlitwie²⁹.

Umożliwienie osobie z niedorozwojem umysłowym poznania Boga, przybliżenie i przeżycie tajemnic wiary, jest podstawowym zadaniem wspólnot l'Arche. Zadanie to mieści się w szerokim celu, jakim jest osobowy rozwój człowieka. Podobnie jak on realizowane jest za pomocą prostych metod i środków, które ma do swojej dyspozycji ta wyjątkowa a zarazem bardzo zwyczajna wspólnota życia.

WSPÓLNOTA ŚWIĘTOWANIA

Wszechstronny rozwój człowieka uwarunkowany jest wieloma czynnikami. Wspólnoty l'Arche starają się odpowiedzieć na wszystkie potrzeby osoby upośledzonej. Ich charakterystyczną cechą, obok pracy i modlitwy, jest świętowanie.

Święto jest znakiem, czyli czymś, co wskazuje na rzeczywistość inną. Wśród znaków wyróżnia się znaki konwencjonalne (np. pismo) i znaki uniwersalne. Te drugie są pewnymi symbolami wskazującymi na coś poprzez wewnętrzne podobieństwo do tego, na co wskazują. Takim znakiem uniwersalnym jest święto³⁰.

J. Vanier mówi, że święto jest sercem wspólnoty. Kiedy wszyscy się zbierają, śpiewają, tańczą, uczestniczą w uroczystych posiłkach, wtedy właśnie jest święto. Jest ono wyrazem więzi wspólnotowej i zarazem elementem tworzącym tę więź³¹.

Autor wymienia różne okazje do takich spotkań, np. rocznica powstania wspólnoty, urodziny osób należących do wspólnoty, obchodzenie świąt kościelnych: Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego. Każda uroczystość musi być wcześniej zaplanowana i przygotowana. "Święto nie jest chwilą odprężenia według własnych upodobań kulturalnych, chwila, kiedy rozluźniają się napięcia, chwila «dla siebie». Jest to moment dzielenia się, bycia dla innych"³².

Bardzo ważne jest, aby centrum uroczystości zajmowały osoby najstarsze. Dzięki nim możliwe jest dzielenie się przeżywaniem święta. "Ludzie mający poczucie własnej niezależności czasem nie zdają sobie sprawy, że potrzebują drugiego człowieka. Natomiast osoba z upośledzeniem umysłowym z całą prostotą

²⁹ J. Vanier, *Sens życia osoby upośledzonej umysłowo*, w: *Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczeństwie*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 1988 s. 46.

³⁰ Braun-Gałkowska, jw. s. 145.

³¹ Vanier, *Wspólnota miejscem* s. 267.

³² Tamże s. 271–272.

przywołuje innych, jest jakby magnelem, który przyciąga do siebie. Dlatego właśnie ona stanowi serce wspólnoty. To właśnie te osoby skupiają innych wokół siebie, pomagają we wzajemnym zbliżeniu³³.

Każdy człowiek poszukuje przyjemności. Osoby upośledzone umysłowo odnajdują ją często w marzeniach, agresji, zachowaniach autoerotycznych. Są to negatywne sposoby realizacji potrzeby przyjemności. Święto pełni rolę pozytywną. Wskazuje na możliwości przeżycia przyjemności razem z innymi, w poczuciu bezpieczeństwa, bez niepokoju i poczucia winy. Jednym z jego celów jest redukcowanie postaw agresywnych. Osoby upośledzone umysłowo trzeba, zwłaszcza na początku, zachęcać do uczestnictwa w tańcach, rozmowie, śpiewie. Zwykle jednak szybko stają one w centrum uroczystości. W naturalny sposób wyczuwają więź i jedność między osobami, jaką daje im wspólnota świętowania³⁴.

W chrześcijańskiej wspólnocie szczytem świętowania jest Eucharystia. Msza św. połączona z Komunią św. stanowi najwyższy wyraz jedności. Dla osób upośledzonych umysłowo pełne uczestnictwo we mszy św. jest możliwe dopiero od niedawna. Przy ustalaniu momentu, w którym osoba niepełnosprawna gotowa jest do przyjęcia sakramentu, bierze się pod uwagę duchową dojrzałość osoby, jej pobożność, pragnienie przyjęcia sakramentu³⁵. We wspólnotach l'Arche przygotowaniem osób z obniżoną sprawnością intelektualną zajmują się kapelani. Ponieważ upośledzeni mają trudności z pełnym przeżyciem sakramentów i liturgii, w parafiach l'Arche odprawiane są specjalne msze św. Wykorzystuje się wtedy proste środki w postaci połączonych z gestami pieśni, ustala się pewne momenty powtarzane w całej liturgii (słowa, obrazy), aby w ten sposób skupić uwagę osoby niepełnosprawnej umysłowo. Homilię prowadzi kapłan zwykle na zasadzie dialogu, ważne są chwile ciszy, osobistej modlitwy. J. Vanier nazywa Eucharystię pokarmem, który stanowi więź łączącą wspólnotę i osobę³⁶.

PODSUMOWANIE

Wspólnoty l'Arche zapewniają osobie z upośledzeniem umysłowym uznanie jej wartości osobowej. "Wyprowadzają" ją z przedmiotowego traktowania i "przywracają ją do życia" jako osobę. Służy temu postawa miłości, którą J. Vanier nazywa "miłością uzdrawiającą". Zasady organizacji życia i jej praktyka, osoby i przedmioty mają rozwinąć to, co najcenniejsze – "świadomość miłości".

³³ Czym jest dla Ciebie wspólnota? Wywiad z J. Vanierem. "Od czasu – do czasu" 1985 nr 1 s. 18.

³⁴ Vanier, *Mężczyzna i niewiasta* s. 199-204.

³⁵ A. Delpierre, *Eucharystia a upośledzony umysłowo*, "Od czasu – do czasu" 1986 nr 3 s. 21-25.

³⁶ Wilson, jw. s. 33.

Oprócz tego budują nowy obraz siebie, prowadzą do odkrycia swojej wartości, akceptacji siebie i swojej roli życiowej.

Wspólnoty l'Arche istnieją przede wszystkim dla osób z upośledzeniem umysłowym i dzięki tym osobom rozwijają swoją działalność. Ich naczelnym zadaniem jest zapewnienie człowiekowi odrzuconemu przez społeczność ludzi "normalnych" środków rozwoju fizycznego, psychicznego, społecznego i duchowego. Wspólnoty realizują ten cel poprzez terapię "bycia" z osobą upośledzoną. Nie stosuje się w nich jakichś specjalnych metod psychologicznych ani terapeutycznych. Funkcjonują na wzór domu rodzinnego, którego naczelną zasadą wychowawczą jest zasada miłości. Podobnie jak w rodzinie, także tutaj życie wypełnione jest pracą, spotkaniami, modlitwą i świętowaniem. Dzięki nim osoba z upośledzeniem umysłowym może odkryć swoje zdolności i ograniczenia, a przede wszystkim swoją godność.

W istnieniu i działaniu wspólnot l'Arche świat współczesny może odczytać ważne przesłania. Jedno z nich dotyczy koncepcji ludzkiej osoby i jej powołania, drugie – związane z rozwojem i wychowaniem – wskazuje sposoby oddziaływania na człowieka, trzecie zwraca uwagę współczesnych na nowe perspektywy rewalidacji osób umysłowo niepełnosprawnych. Ma to szczególne znaczenie dla tego modelu opieki, w którym osoba umysłowo upośledzona jest uprzedmiotowiona, spychana na margines życia, zdana na łaskę instytucji i gminy.

THE ROLE OF L'ARCHE FELLOWSHIPS IN THE LIFE AND DEVELOPMENT OF THE MENTALLY HAUDICAPPED

S u m m a r y

The paper describes the activity of l'Arche fellowships as a milieu of the life and development of mentally retarded persons. The Gospel is an inspiration in their life, and especially the Sermons on the Mountain. They are fellowships of life, within the framework of which one can distinguish the fellowship of home, prayer, work and festivity. The principles which govern their life are: love, faithfulness, forgiveness and confidence. Interpersonal relations are based on dialogue and cooperation. They lead a mentally handicapped person to the revelation of his her own value and stir in them a desire to develop.

The fact that such fellowships exist is a token for the contemporary world and also for the countries of Eastern Europe, where the mentally handicapped are treated objectively and kept in the margin of life.

Translated by Jan Klos